

екологічні і економіко-правові аспекти розвитку заповідної справи на Україні : тези доп. наук.-практ. семінару. – Рахів. – 1992. – С. 21-23.

4. Бовт Я.С. Природний заповідник "Розточчя": перспективи і проблеми розвитку / Я.С. Бовт // Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во "Логос", 2000. – С. 22-23.

5. Креснаводство і туристка. – Львів : Вид-во "Лего-Експрес", 1995. – № 1. – 20 с.

6. П'ясецький А. Про побудування і розвиток ряду типів українського лісу / А. П'ясецький. – Львів : Вид-во наук. тов. ім. Тараса Шевченка, 1942. – 210 с.

7. Стрямець Г. Ландшафтне і біологічне різноманіття української частини біосферного резервату "Розточчя" / Г. Стрямець, О. Данчук // Лісове та мисливське господарство: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. наук. статей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (27-29 листопада 2007 р., м. Житомир). – Житомир : Вид-во "Волинь", 2007. – Т. I. – С. 71-76.

Бовт Я., Стрямець Г. История заповедного дела и естественных исследований на Расточьи

Описана история заповедного дела на Расточьи, приведены данные о первых заповедных территориях, начиная с XIX в. до наших дней в регионе исследований, а также информация об исследователях природы и основателей заповедного дела. Работа содержит ведомости об объектах природно-заповедного фонда, которые сейчас существуют на территории Расточья. Представлены перспективы создания международного украинско-польского биосферного резервата "Расточье".

Ключевые слова: заповедное дело, Расточье, природно-заповедные объекты, памятники природы, резерваты.

Bovt Ya., Stryamec G. History of the nature protected areas management in Roztochya region

The history of conservation within the Roztochya area, the data on the first protected areas, since the nineteenth century to present days in the study area and information on researchers and founders of the nature reserve management are shown. The paper contains information about protected areas that currently exist in the Roztochya region. Possibilities of establishing an international Polish-Ukrainian biosphere reserve "Roztochya" are shown.

Keywords: nature reserve, nature conservation, nature protected objects, monuments of nature reserves.

УДК 581.526

Проф. В.Д. Бондаренко, канд. с.-г. наук –
НЛТУ України, м. Львів

НАУКОВІ ЕКСПЕДИЦІЇ ЯК ФОРМА СПІВПРАЦІ ЗАПОВІДНИКІВ З УСТАНОВАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК І ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖЖЯ

Система наукових досліджень у заповідниках потребує оптимізації. Розглянуто можливості вдосконалення організаційного її напрямку в контексті вимог програми і методики "Літопису природи заповідника". Запропоновано схему співпраці заповідника з науковими установами різного підпорядкування.

Ключові слова: природний заповідник, організація наукових досліджень, "Літопис природи", наукові експедиції.

Мотив і актуальність даного повідомлення окреслились під час обговорення на науково-технічних радах "Літопису природи" заповідника "Медобори", заповідника "Розточчя", національних природних парків "Яворівський", "Сколівські Бескиди". Мета повідомлення – привернути увагу до потреби вдосконалення організаційних засад наукової діяльності природоохоронних установ. З цього приводу наведемо таку цитату: "Є питання, до яких ніх-

то більше не підступається не тому, що їх вирішено, а тому, що набридли: не змовляючись погоджуються вважати їх незрозумілими, проминуцими, нецікавими і мовчати про них". Це початок статті О. Герцена про проблеми науки. Назва статті "Дилетанти-романтики". У нашому разі є підстави щось подібне говорити про формат і повноту "Літописів природи" природних заповідників і національних природних парків.

Програма збирання матеріалів для "Літопису природи" (Т. Андрієнко, С. Попович, Г. Парчук та ін. Програма "Літопису природи" для заповідників та національних природних парків: методичний посібник. – К., Академперіодика, 2002. – 103 с.) передбачає всеохопність у межах природно-заповідного об'єкта природних процесів і явищ та досить розлогий формат подання матеріалів спостережень. У передмові до програми зазначено, що Літопис природи є "осовною формою узагальнення результатів наукових досліджень, головною науковою темою, яка ведеться постійно..." (виділення наше – В.Б.). Це визначення наведено в нормативних документах, прийнятих у встановленому порядку відповідно до вимог Закону України "Про природно-заповідний фонд" (1994).

Розділи 1 та 2 програми стосуються загальної інформації про природні і біосферні заповідники, національні природні парки (територіальна структура, зонування, наукові полігони і т. ін.). Формулювання, а отже і вимоги до представлення матеріалів у цих розділах "Літопису природи" окреслені чітко і раціоналістично. У третьому і наступних розділах формат вимог втрачає чіткі параметри. Так, у розділі 3 зазначено обов'язковість наявності і бажаність розміщення метеостанції в центрі території об'єкта природно-заповідного фонду. Передбачено широкий спектр метеорологічних спостережень. Як забезпечується ці вимоги (інструментарій, кадри, легітимізація) – неясно. Ще питання: чи належать метеостанції заповідників до загальної системи метеостанцій Гідрометслужби і чи подають туди дані спостережень.

Обсяг гідрологічних досліджень "залежить від наявності виконавців та обладнання". Дослідження рельєфу передбачаються за наявності географа або можливості залучення фахівців інших наукових установ, тобто вимоги і схеми досліджень не уніфіковано. Дослідження рослинності поділено за невідкладними завданнями та (очевидно) подальшими глибшими систематичними спостереженнями. Кількість стаціонарних дослідних об'єктів (постійні пробні площі, трансекти, облікові маршрути) не регламентовано, обсяги досліджень (бодай орієнтовно) не визначено. Непропорційно представлено галузі знань (наявні, наприклад, певні "перекуси" в бік ботаніки, зоології безхребетних).

Щодо тваринного світу, уніфікованого формату досліджень для всіх заповідних територій не може бути. Водночас обсяги досліджень тваринного світу, за винятком інвентаризації фауни, не окреслено, докладно подано вимоги щодо обліку чисельності тварин, але їх виконання потребує залучення значної кількості спеціалістів і значного часу. Те ж саме стосується екологічного моніторингу і рідкісних видів та фауністичних угруповань.

У розділі 6 йдеться про значущість та актуальність проблеми збереження природного середовища існування видів, однак чіткої методики визначення його стану не наведено. Вимоги до укладання "Календаря природи" у розділі 7 подано декларативно. Календар повинен мати конкретний зміст, для його формування передбачено велику кількість інформації, її годилося б узагальнювати за єдиною методикою. Аналогічне застереження викликає розділ 8 – "Антропогенний вплив", який передбачає подання характеристик об'єктів та напрямків їх впливу на природні комплекси заповідника чи національного природного парку.

Розділ 9 стосується узагальнення основних результатів досліджень за вимогами програми "Літопису природи" та досліджень за спеціальними темами. "Спеціальність" тем не розшифровано. Останні, на наш погляд, саме і повинні виконуватись у форматі наукових експедицій. Під час визначення перспектив наукової та науково-просвітницької діяльності та її планування такі експедиції, їх тематику потрібно узгоджувати, затверджувати у встановленому порядку та вносити до планів роботи заповідника чи національного природного парку.

У "Літописі природи" не конкретизовано розроблення природоохоронних рекомендацій та їх адресну спрямованість, засоби і функції контролю за виконанням. Зроблено також наголос на участі в міжнародному співробітництві, але форми такої участі не деталізовано. Можливо, вони теж могли б мати формат наукових експедицій, передбачених самим суб'єктом природоохоронної діяльності, разом з представниками зацікавленої сторони плануватись і забезпечуватись.

Загалом, для реалізації у повному обсязі програми "Літопису природи" та повномірного дотримання методики спостережень за всіма, передбаченими програмою напрямками, природно-заповідні установи, найчастіше, не мають ні висококваліфікованих "вузьких" спеціалістів, ні необхідного сучасного обладнання. З цієї причини не всі матеріали "Літопису природи" можна розглядати як високоякісні та вичерпні. Контакти з науковцями на індивідуальній і, найчастіше, випадковій основі ускладнюються потребою індивідуальної опіки людини (людей) недостатньо знайомої (знайомих) з територією заповідника чи національного парку, а на заключному етапі – ускладненою процедурою отримання від дослідника матеріалів для "Літопису природи", а зазвичай навіть ігнорування виконавцем прохань заповідника про це.

Доцільним є:

1. Реалістичне визначення формату "Літопису природи" (напрями, де силами природного заповідника чи національного природного парку може забезпечуватись отримання повноцінних і вичерпних матеріалів), уніфікація методик досліджень.
2. Всі інші напрями досліджень можуть виконувати наукові експедиції спеціалізованих установ на основі відповідних угод. В угодах має передбачатися тема, період досліджень, зобов'язання і відповідальність сторін, право на власність і форму використання матеріалів досліджень.
3. Тематика і умови роботи експедиції оголошуються природо-заповідною установою на відповідному сайті не пізніше ніж за півроку до сезону робіт.

4. У ситуації з кількома претендентами на проведення того чи іншого дослідження перевагу надають тому, хто має досвід досліджень за оголошеною темою.

У сучасному світі формується економіка знань, економіка інтелекту. Значення інформації, що зосереджується в "Літописі природи", відповідно, зростатиме. Тому питання вдосконалення програми літопису набуватиме щораз більшої актуальності. Спроби модернізації програми, розпочаті спеціалістами Мінприроди, стосуються форми представлення узагальненого наукового матеріалу і залишають поза увагою питання вдосконалення (оптимізації) збирання та нагромадження первинних даних та організаційні аспекти наукової діяльності заповідників і національних парків.

Бондаренко В.Д. Научные экспедиции как форма сотрудничества заповедников с учреждениями Национальной академии наук и высшими учебными заведениями Украины и зарубежья

Система научных исследований в заповедниках требует оптимизации. Рассмотрены возможности совершенствования организационного ее направления в контексте требований программы и методики "Летописи природы заповедника". Предложена схема сотрудничества заповедника с научными учреждениями разного подчинения.

Ключевые слова: естественный заповедник, организация научных исследований, "Летопись природы", научные экспедиции.

Bondarenko V.D. Scientific expeditions as form of collaboration of preserves are with establishments of National Academy of Sciences and higher educational establishments of Ukraine and foreignness

The system of scientific researches in preserves needs optimization. Possibilities of perfection of its organizational direction are examined. possibilities of perfection of her organizational direction are in the context of requirements of the program and methodology of "Chronicle of nature of reserve". The offered chart of collaboration of reserve is with scientific establishments of different submission.

Keywords: nature reservation, organization of scientific researches, chronicle of nature, chronicle of nature.

УДК 502.4 (47.74)

*Доц. В.П. Брусак, канд. геогр. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка*

ПАМ'ЯТКИ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ УКРАЇНСЬКОГО РОЗТОЧЧЯ

Розточчя вирізняється серед височин Західної України широким спектром природних атракцій. Природодослідники кінця XIX – початку XX ст. відносили до найцікавіших природних об'єктів регіону: джерело-гейзер "Парашка", Страдчанську печеру, торфовище над Янівським ставом, урочища Королева гора і Ярина біля Янова, окремі віковічні дерева й алеї у Крехові, Старичах, Фійні, Верещиці, на горі Гарай біля Жовкви, парки курортів Немирів і Шкло та найвідоміші парки Львова – Стрийський і Високий Замок. Розмаїта природна спадщина Розточчя є передумовою для розвитку природно-пізнавального туризму, зокрема екологічного; є сприятливі умови для формування транскордонних польсько-українських маршрутів пішого та велосипедного туризму і розвитку сільського туризму.

Ключові слова: Українське Розточчя, пам'ятки неживої природи, заповідні території, екологічний туризм.